

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรัชญา และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษามหรสพสมโภชในงานพระเมรุสมัรัตน โกสินทร์ ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น ประวัติความเป็นมาของการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ และรูปแบบของ มหรสพแต่ละประเภทที่ใช้ในงานสมโภชงานพระเมรุ ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ

การแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ จากหลักฐานที่ปรากฏไม่ว่าจะเป็น เอกสารหรือหนังสือทางราชการ หมายรับสั่ง พระราชพงศาวดาร ที่ได้กล่าวถึงการแสดงมหรสพ ประกอบอยู่ในพระราชพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล ต่างก็มีการแสดงมหรสพ ประกอบอยู่ในพระราชพิธีทั้งนั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏ บ่งบอกให้เห็นว่ามหรสพหลักของไทย และเป็นมหรสพที่นิยมเล่นกันมาช้านาน คือ หนัง โขน ละครและหุ่น การแสดงมหรสพสมโภช ในงานพระเมรุมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โดยมีจุดประสงค์ให้ประชาชนชม และถือ ว่าเป็นการออกทุกข์ อีกทั้งยังเป็นการแสดงแสนยานุภาพของพระมหากษัตริย์อีกด้วย การแสดง มหรสพเท่าที่ปรากฏหลักฐานนั้น ได้แก่ โขน ละคร หุ่น หนัง จี๊ว มอญรำ เทพทอง รำโคม ฉนวน (ฉนวนรำกระดาน) ระบายโคมบัว โมงครุ่ม ระเบงแทงวิไลย กุลาตีไม้ การละเล่นกระอ้าวแทง ควาย ฯลฯ แต่ในสมัยกรุงธนบุรีไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการแสดงมหรสพในงานพระเมรุ สันนิษฐานว่าช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่อยู่ในยามศึกสงคราม จึงไม่มีโอกาสได้ทรงจัดเต็มตามพระราช ประเพณี และวัฒนธรรมของไทยตามโบราณราชประเพณี เหมือนเมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ การจัดมหรสพสมโภชงานพระเมรุมีแบบแผนประเพณี ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และในสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ก็ได้มีการจัดมหรสพ สมโภชในงานพระเมรุตามแบบแผนประเพณีขึ้นครั้งแรก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และได้ปฏิบัติสืบเนื่องเรื่อยมา ครั้นมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชโองการให้ตัดทอนงานของพระองค์ให้น้อยลง เป็นต้นว่า ไม่ให้สร้างพระเมรุขนาดใหญ่ดังเช่นสมัยก่อน ทรงโปรดให้งดการฉลองต่าง ๆ ได้แก่ ดอกไม้ เพลิงและการมหรสพทั้งปวง งดการสมโภชพระบรมสารีริกธาตุและพระบรมอัฐิ งดการตั้งพระ

บรมศพฉลองที่พระเมรุแล้วให้ถวายพระเพลิงให้เสร็จในวันเดียวรุ่งขึ้นให้เชิญพระบรมอัฐิเข้าสู่พระราชวัง ด้วยเหตุผลคือ ในรัชสมัยของพระองค์ได้เสด็จประพาสในแถบยุโรป และได้ทรงเห็นว่าในงานศพของชาวตะวันตกจะไม่มีกรรโช่งในงานพิธีดังกล่าวด้วยเป็นงานที่ต้องแสดงออกถึงความโศกเศร้าและอาลัยต่อผู้ที่จากไป ประการที่สองเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจัดงาน เพราะทรงเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณของแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การพระเมรุในสมัยต่อมาจึงดำเนินรอยตามพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

ครั้นมาถึงงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดฯ ให้มีการรื้อฟื้นการประโคมดนตรีและการมหรสพด้วย เนื่องจากทรงเห็นว่า เพื่อไม่ให้เป็นการเงียบเหงาเหมือนเมื่อครั้งพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 อีกทั้งยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมตามขัตติยราชประเพณีแบบโบราณเอาไว้ การจัดการแสดงมหรสพในครั้งนั้นทรงเห็นชอบให้กรมศิลปากรจัดแสดงเฉพาะมหรสพที่สำคัญของไทยประเภทใหญ่ ๆ 4 ประเภท ได้แก่ โขน ละคร หนังใหญ่ และหุ่นกระบอก การแสดงหุ่นกระบอกนี้ถือเป็นการจัดแสดงเพิ่มขึ้นจากมหรสพที่เคยจัดมาแต่ดั้งเดิม เพราะแต่เดิมนั้นจะแสดงหุ่นหลวง แต่เนื่องจากปัจจุบันนี้ไม่มีใครทราบการเชิดหุ่นหลวงที่แท้จริงเพราะการแสดงหุ่นหลวงได้สูญหายไปแล้ว

ในงานของสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ที่ผ่านมาก็ได้จัดให้มีการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ สำหรับการแสดงมหรสพในครั้งนี้ กรมศิลปากรจึงจัดมหรสพหลวง 4 ประเภท คือ หนังใหญ่ โขน ละครนอก และหุ่นกระบอก ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามโบราณราชประเพณี นอกจากจัดมหรสพหลวง 4 ประเภทดังกล่าวแล้ว ยังมีการเพิ่มเติมมหรสพบางอย่างเข้าร่วมแสดงด้วย คือ การบรรเลงดนตรีสากลเพื่อเป็นการเกิดพระเกียรติ สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์อีกด้วย

1.2 รูปแบบของมหรสพแต่ละประเภทที่ใช้ในงานสมโภชงานพระเมรุ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ แต่มิได้กล่าวถึงว่าการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ ว่ามีรูปแบบการแสดงมหรสพอย่างไร เพียงแต่กล่าวถึงว่าการแสดงอะไรบ้างเท่านั้น ครั้นมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนกระทั่งมีการยกเลิกการมหรสพสมโภชในงานพระเมรุไปในรัชกาลที่ 6 ตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 รูปแบบการมหรสพสมโภชในงานพระเมรุในช่วงรัชกาลที่ 1-5 ไม่พบรายละเอียดรูปแบบการแสดงจนถึงปัจจุบันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงโปรดให้มีการรื้อฟื้นการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุของ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และงานสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ มหรสพที่ทรงโปรดให้รื้อฟื้นแล้วแต่เป็นมหรสพหลักซึ่งมีมาแต่ ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งประกอบด้วย การแสดงหนัง การแสดงโขน การแสดงละคร และการแสดง หุ่น งานทั้งสองนี้มีรูปแบบการแสดงของมหรสพสมโภชในงานพระเมรุดังนี้ รูปแบบและวิธีการ แสดงหนังใหญ่ประกอบด้วย การไหว้ครู การแสดงเบิกโรง การแสดงการเชิดหนังเรื่องรามเกียรติ์ และการส่งครุ รูปแบบและวิธีการแสดงโขนมีขั้นตอนการแสดงคือ การโหมโรง การจับเรื่อง และการส่งครุ รูปแบบและวิธีการแสดงละคร มีขั้นตอนดังนี้ การโหมโรง การดำเนินเรื่อง รูปแบบและวิธีการแสดงหุ่นประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ การโหมโรง การไหว้ครู การดำเนินเรื่อง ส่วนรายละเอียดในแต่ละหัวข้อนั้นได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4

2. อภิปรายผล

จากการศึกษามหรสพสมโภชในงานพระเมรุสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบว่า ที่มาของ มหรสพน่าจะมาจากความเชื่อ มาจากสุนทรียศาสตร์ และมาจากนาฏศิลป์

มหรสพสมโภชในงานพระเมรุแบ่งได้ 2 ประเภท คือ มหรสพหลักของไทยและ มหรสพของต่างชาติ มหรสพของไทยเหตุผลที่ต้องมีก็เพื่อเป็นการแสดงศิลปวัฒนธรรมแบบ ดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา การที่ต้องเอาศิลปะเหล่านี้เข้ามาแสดงในงานพระเมรุก็เพื่อจะ แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง เอกลักษณ์ของชาติในเรื่องของการแสดงโดยเฉพาะเรื่อง ของโขน เรื่องของละคร เรื่องของหนังใหญ่ และเรื่องของหุ่น โดยลักษณะการนำเสนอไม่ได้ นำเสนอแบบต่างชาติ ต่างชาตินั้นแสดงด้วยความจงรักภักดี แต่ของไทยเป็นการนำเสนอใน ลักษณะที่ต้องการสะท้อนให้เห็นภาพเอกลักษณ์ของชาติ ว่าเรามีศิลปวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิมอย่างไร บ้าง มหรสพของไทยส่วนใหญ่จะเล่นเป็นแบบเนื้อเรื่อง ส่วนเหตุผลที่มหรสพของต่างชาติเข้ามา แสดงในงานพระเมรุ ก็เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์และต่อ ประเทศที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รูปแบบการแสดงมหรสพของต่างชาติจะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เล่นเป็นเรื่องราว ได้แก่ การแสดงจิว การแสดงหุ่น (หุ่นลาว, หุ่นญวน, หุ่นพม่า, หุ่นจีน) กับลักษณะที่เป็นเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ใต้ลวด กายกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

จากการศึกษามหรสพสมโภชในงานพระเมรุสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบว่า วิวัฒนาการมหรสพสมโภชในงานพระเมรุในสมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชกาลที่ 1-4 แทบจะไม่มี การเปลี่ยนแปลง การมหรสพที่คงอยู่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-4 การมหรสพของไทยได้แก่ โขน

หนังใหญ่ ละคร และหุ่นหลวง ส่วนการแสดงของต่างชาติ ได้แก่เงี้ยว หุ่นจีน หุ่นลาว หุ่นญวน หุ่นพม่า และการแสดงกายกรรมต่าง ๆ พอถึงรัชกาลที่ 5 ได้มีราชโองการให้งดการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุลง เหตุผลเนื่องจากอิทธิพลเรื่องของศาสนาของต่างชาติ อิทธิพลเรื่องของเศรษฐกิจที่เข้ามาเป็นตัวที่ทำให้ลดรูปแบบการแสดงลงไป รัชกาลที่ 6 ได้ทรงปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ 5 จึงไม่มีการมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ ตลอดมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 9 ช่วงต้นของรัชกาลนั้นก็ยังไม่มีการรื้อฟื้นครั้งนั้นมาถึงงานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เริ่มมีการรื้อฟื้นจากแนวคิดของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการที่จะให้มีการส่งเสริมผู้สววรรคาลัย โดยการนำเอาแนวคิดจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ที่ต้องส่งเสริมผู้สววรรคแล้วก็ต้องเป็นการปลดทุกข์ เพราะฉะนั้นการปลดทุกข์คือ การรื่นเริงก็ให้รื้อฟื้นการแสดงเข้ามา

การแสดงมหรสพสมโภชนั้น มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในด้านความเชื่อของหลักธรรมคำสอน ส่วนใหญ่เรื่องที่แสดงจะสะท้อนความยึดมั่นของคน เช่น ทางพระพุทธศาสนาสอนว่าไม่ให้ยึดมั่น เพราะการแสดงส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของ รัก โลภ โกรธ หลง เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของคนไทยในการที่จะสอดแทรกความรู้อยู่ในการแสดงถึงทัศนคติและค่านิยมในยุคสมัยนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของคนไทยที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และสืบทอดต่อเนื่องกันมาจากในอดีต

การแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่เดิมมีการจัดการแสดงมากมายหลายชนิด ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยน และพัฒนาการไปตามสภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีการตัดทอนการแสดงลงด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และประเพณีตามแบบโบราณเอาไว้

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลวิจัยไปใช้

- 3.1.1 ใช้ในการศึกษาเรื่องการแสดงมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ
- 3.1.2 เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ดั้งเดิมมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในเรื่องของการแสดงมหรสพให้คงอยู่ต่อไป
- 3.1.3 ใช้ในการศึกษาเรื่องความมั่นคงและความแข็งแรงในด้านประเพณีและวัฒนธรรมของไทย

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะมหรสพสมโภชในงานพระเมรุเท่านั้น ควรจะได้มีการศึกษาเรื่องการแสดงมหรสพสมโภชในพระราชพิธีอื่น ๆ เพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.2.2 การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษารูปแบบการแสดงมหรสพเฉพาะการแสดงมหรสพหลักของไทย ซึ่งได้แก่ หนัง โขน ละคร และหุ่น ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการแสดงมหรสพและการละเล่นต่าง ๆ ที่ใช้ในงานพระราชพิธี

3.2.3 ควรมีการศึกษาการแสดงมหรสพอื่น ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบในองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของการแสดงมหรสพ เพื่อจะได้มีข้อมูลทางด้านเอกสารวิชาการ อันเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังสืบไป